

Haarom mogen we de Schrijfster dankbaar zijn, dat ze in dit boek „vastberaden grijpt“ het touw van de noodklok.

Dat zij niet behoefte „te luiden tot er eelt in haar land is. Laat men nu toonen, dat door der nood de harten niet vercoelt maar veredeld zijn.”

De volgende stukken: „Vergezichten”, „Nieuwe Verhoudingen”, „Bergopwaarts” behandelen in den breedte alles wat samenhangt met beroepen en het veranderen van standplaats.

Het slot „De Predikantsweduwe”, niet een klaagzang, maar een geloofsbied, trekt al de in het verloop van 't boek gegroeide sympathie van den lezer samen.

Ik zeide het reeds, de waarde van dit boek zit vooral ook in de wijze van zeggen. In elk hoofdstuk vinden we opmerkingen, verrassend door hun scherpte van visie, hun pittigen vorm, ook hun oetleefde critiek.

Een enkel voorbeeld ter illustratie:

„De predikantsvrouw heeft vaak een offer te brengen. Zoodra ze echter zegt of laat doorschemeren, dat ze het brengt, heeft het zijn waarde verloren. De teleurstelling, die diep in haar hart had begraven moeten worden, deelt zich, zoo ze ook maar even zichtbaar wordt, mede aan heel de gemeente.

Of:

„Het is verwonderlijk, hoe de oogen van sommige dorpelingen kunnen doordringen tot het onzichtbare, en hun ooren het minste geluid oprangen, als waarden deze gevoelige platen van een gramofoon, terwijl hun monden op dat instrument nog dit voor hebben, dat ze het opgevangene niet alleen zonder opheffen, maar tevens in allerlei variaties kunnen weergeven.”

Een proeve van het piquante, dat dikwijls door de regels heen loopt is het gesprek met een nieuwsgierige, die naar de besprekingen van de kerkmaatsvergadering komt visschen.

„Weiger beslist, ongepaste vragen te beantwoorden door in eens vriendelijk maar flink te zeggen waar het op staat, ongeveer op deze manier: „Wilt u iets uit den kerkeraad weten, dan moet u het zelf maar aan dominees vragen.” In de meeste gevallen zult ge er kunnen bijvoegen, dat nu mijn ook u met deze zaken onbekend laat.”

Een stille wenk dit laatste, maar tegelijk een doornig critiek!

Niet mis ook is de qualificatie:

„dat een vrouw met een muis in den omgang vaak niet behoeft onder te doen voor een dame met een opgevuilde kulf of met onechte peper-en-zoutkrulponnie.”

Een aardige opmerking uit het hoofdstuk „domineeskinderen” is de volgende:

„Als nu kinderen niet graag naar de kerk gaan, dan hebt ge dit goeddeels u zelve te wijten. Ge hebt de verkeerde gewoonte, uw thuisblijvende kinderen over uw afwezigheid te willen troosten door hun toe te staan onder kerktijd met het mooie serviesje of met het formisje te laten spelen, of iets anders heel prettig te laten doen, waar in de week nooit van komt...”

Als ge dan niet oppast, zullen ze als ze wat groter worden, juist tegen kerktijd een hoofdpijnje of wat pijn-in-de-buik verzinnen om toch maar thuis te mogen blijven... Al zijn uw kinderen misschien niet ondegender dan die van anderen, ge zult ondervinden, dat ze ook „geen haar” beter zijn.

(Het woordje „laten”, tweemaal herhaald, ware hier beter weggebleven).

Van soortgelijke passages is het boek vol en niet het minst daardoor leest ge steeds met geïnteresse. Ge ziet dan door de vingers minder mooie constructies als deze: „Een bekwaam schilder zal geen portret afleveren, zonder de grootste zorg ook aan den achtergrond van de te maken beeltenis te hebben besteed”.

Boven elk hoofdstuk staat een gedichtje als motto. Zonder vermelding van herkomst, doen ze vermoeden eveneens het werk der Schrijfster te zijn. Een van de beste lijkt mij dat ter inleiding van het hoofdstuk „Nood in de pastorie”. Maar het motto boven „Domineeskinderen” met z'n slot-regels:

„... De dochters zijn, als steenen, naar den eisch  
Gehouwen, op de hoeken eens paleis”

is weinig meer dan rijmelarij.

Ook — ik ben nu toch bezig aanmerkingen te maken — vind ik den toon van het hoofdstuk „Zoo zijn er” wat al te straf. In haar alleszins waardeerbare bedoeling over dit onderwerp goed gehoord te worden heeft, dunkt mij, de geachte Schrijfster een paar registers van haar goede instrument te veel opengetrokken.

Deze kleine opmerkingen doen evenwel niets af van de waardeering, die ik voor dit boek gevoel.

Het is uit iedere overweging m.i. „goed” en een belangrijke verrijking van onze christelijke lectuur. En niet alleen predikantsvrouwen zullen er wat aan hebben, maar voor ieder, die meeleeft in onzen christelijken kring is het van betekenis.

Moge het vele dankbare lezers vinden. C. T.

## UIT DE BUITENLANDSCHE KERKEN.

### Een martelaarskerk.

Reeds vroeger schreef ik iets over de Oostenrijksche Protestanten. Het was in de dagen, dat Mevrouw Haberl uit Weenen in ons land vertoefde en hier en daar optrad ten behoeve van haar arbeid onder Weensche meisjes van Protestantischen huize. Nu vond ik daartoe aanleiding in de verschijning van een geschriftje: het Evangelie in Oostenrijk, uitgegeven ten voordeele van de vereeniging „het Evangelie in Oostenrijk”, opgericht te s-Gravenhage 22 Nov. 1922. Het werkje is in onze taal bezorgd door Dr H. W. van der Vaart Smit en uitgegeven bij D. A. Daamen, s-Gravenhage, verkrijgbaar tegen den zeer geringen prijs van f 0.90.

De geschiedenis van het Protestantisme in Oostenrijk is eene lijdensgeschiedenis bij uitnemendheid. Geen kerk heeft wellicht meer te lijden gehad dan deze. Onder geen der Germaansche volkeren heeft de tegenreformatie zoo huisgehouden als in dit thans zoo ongelukkige volk. Doch hoe berooid de toestanden in het tegenwoordige Oostenrijk ook mogen zijn, voor de Protestanten van Luthersche en Gereformeerde belijdenis is in zeer veel opzichten de dag der vrijheid eindelijk na drie eeuwen aangebroken. Schrikkelijk heeft het Habsburgsche huis onder den invloed der Jezuïeten gewoed tegen de Reformatie. In geen der Germaansche landen hebben de Jezuïeten zooveel invloed gehad als in de Oostenrijksche erflanden.

Ik ga thans voorbij aan de geschiedenis van de Gereformeerde en Luthersche Kerk in Hongarije, Bohemen en van die landen, die nu vereenigd zijn in Czecho-Slovakije en Slavonië. Indien wij een kort overzicht in onze taal hadden van het lijden der kerken in die landen in den tram als in dit boekje wordt geboden, dan zou ons dit nog nader kunnen brengen tot de Gereformeerden aldaar. In de gedeelten van het oude Oostenrijk, die thans behooren tot de nieuwe republiek van dien naam, hebben de Lutherschen verre de meerderheid. Naast de ruim twee honderd en vijf en twintig duizend Protestanten van Luthersche belijdenis, staan ruim veertien duizend van de Helvetische of Gereformeerde belijdenis. Nimmer kwamen zooveel overgangen voor uit de Roomsche kerk dan in den laatste tijd. Trots het tolerantie-edict van Jozef II in 't jaar 1781, en het Protestant-patent van Keizer Frans Jozef II van April 1861, durfden de Roomsche bewindsmannen nog krasse staaltjes van onderdrukking en plagerijen leveren. Het is voor ons niet in te denken wat de Protestanten hebben moeten verduren drie eeuwen lang! En al zijn de omstandigheden waaronder zij thans leven, niet te vergelijken met die der vorige tijden, thans zijn er weer zwaarigheden van anderen aard. Het is den Protestanten, welke opofferingen zij zich ook getroosten, haast onmogelijk hun eigene vrije scholen in stand te houden. Zij moeten die zelf uit eigen middelen onderhouden en tevens door hun belastingpenningen, die van den staat, die toch niets minder dan Roomsche scholen zijn. Het is ongelukkig wat van de predikanten wordt geëischt. Op de scholen moet twee uur godsdienstonderricht worden gegeven; daar echter de kerken en scholen zeer dun zijn gezaaid — slechts vier procent der bevolking is Protestantisch — moet een predikant soms uren met den trein reizen om dat onderwijs te kunnen geven. Daar komt in den tegenwoordigen tijd nog een nieuwe vijand bij, die met geen minder felheid en haat staat tegenover de Evangelischen, dan dit het geval is met de Jezuïeten. Voor weinige jaren rekenden de ongelovigen, de vrijdenkers, de socialist, niet met dat klein getal Evangelischen. Echter in de latere jaren hebben zij verstaan, dat in het geloovige Protestantisme veel meer kracht van tegenstand schuilt tegen de doorvoering van hun beginselen dan in de Roomschen. Daarom zien de Evangelischen deze vinnige vijanden thans ook tegenover zich. Nu bestaat hun kracht niet enkel in verweer maar ook in aanval. Zelfs heeft de Heere hen willen verblijden door het feit, dat zij uit dit schriklijk kamp tot hen zagen overkomen, die zich met de Evangelischen stelden tegenover de ongelovigen. De strijd is in Oostenrijk zwaar, maar het is een zeer hoopvolle. In geen land komen zooveel overgangen voor van Roomschen tot de Evangelischen dan in Oostenrijk. De Los-van-Rome-beweging is niet enkel een politieke beweging, ook

dat Een deel der zich losrukkenden staat vijandig tegenover elke kerk en allen godsdienst. Een ander deel treedt uit door geloofsovertuiging. In geen drie eeuwen kleurde zich de toekomst zoo hoopvol. Echter twee omstandigheden maken de positie der Evangelischen bijzonder moeilijk, het zich schrap zetten en verweeren der Roomschen en der Vrijdenkers, hun niet verborgen haat en openbare, soms brutale tegenwerking, waarbij dan nog de groote economische nood komt, de slechte valuta, waaronder dit volk leeft. Ja een derde omstandigheid maakt noodig, dat zij door hen gesteund worden, die daaraan vroeger niet dachten en in zekeren zin niet behoeften te denken, d.i. Duitschland, kan niet meer helpen. Eeuwen lang heeft de Gustaaf-Adolfvereeniging buitengewoon veel voor Oostenrijk gedaan. Zij kan niet meer doen wat zij voormaals deed. Dan moeten anderen dienst en nog krachtadiger hulp bieden. Een mooie roeping, mij dunkt haast een lang gezocht gelegenheid wordt hier geboden vooral aan die kringen van ons volk, die niet moede worden vooral in geschrifte en met den mond te wijzen op het gevaar, dat er dreigt van Rome. Nu kunnen zij eens met de daad toonen hoe ernstig dat doen gemeend is en hoe krachtadig hun verweer is tegen Rome.

Thans kunnen zij zich op edele wijze wreken. Een oude en vreeselijke vijand terugdringen; lang geplaagden en schrikkelijk verdrukten ter hulpe snellen. Dat behoeven ze nu niet met de pen te doen en niet met woorden. Oostenrijk heeft gelukkig mannen en vrouwen, die dat zelf wel kunnen en het zelf ook doen en mij dunkt op voorbeelden, op edele en op christelijke manier. Mij dunkt, ik behoeft de Haagsche Vereeniging niet te wijzen op de kringen waarin zij, naar stellig mag worden verwacht, nu eens met de daad krachtig zullen worden gesteund in het heerlijk en zoo aanbevelenswaardig werk, dat zij voorstaan. Ook houd ik mij verzekerd, dat het comité, dat aanraking zoekt met gereformeerde groepen en kringen in het buitenland niet zal vergeten, dat er nog eenige duizenden van deze belijdenis zijn in Oostenrijk, bij name in Weenen. Welke macht het Jezuïtisme tot in den oorlog nog in Oostenrijk uitoefende, blijkt ons wel het klaarst uit het feit, dat op verlangen van het „apostolische veldvicariaat” de verschijning werd verboden van een blaadje in oorlogstijd verspreid onder 6000 studenten zonder onderscheid van belijdenis. Wat dit blaadje hield was voortreffelijk. Onder den titel van „het doel van het Christendom” zijn veertig overdenkingen van G. J. Haberl, een Gereformeerde man, de echtgenoot van de bovengenoemde Mevrouw Haberl, verschenen, uitgegeven met steun van een Londensch godsdienstig traktant-genootschap, door den boekhandel van Christelijke jongemannen-vereeniging in Weenen. Uitnemende korte opstellen! Door Rome's invloed mocht het blad waarin o.a. deze stukjes verschenen, niet meer worden verspreid.

Mag ik de Haagsche Vereeniging nog op een groep wijzen, waarin wij verwachten mogen, dat zij grooten steun zal vinden voor haar werk, mij dunkt in den kring, waaruit de stemmen op politiek terrein komen voor de Gereformeerde Staatspartij. Immers wij mogen verwachten, dat haar actie tegen Rome niet alleen van negatief, maar ook van positief karakter zal blijken te zijn.

Moge ook ten bate van Oostenrijk blijken, dat de kracht om te steunen niet worde gebroken en verlamd doordat het geloof aan de „katholiceit der Kerk” in vele kringen niet leeft, althans niet krachtig leeft.

G. KEIZER.

## STEMMEN UIT ONZE KERKEN.

Hooggeachte Redactie,

Zou ik nog even plaats mogen vragen voor een nadere opmerking over de stelling van Dr De Moor, dat de georganiseerde gemeente gelijk is aan den kerkeraad?

In „De Reformatie” van de vorige week merkte ik reeds op, dat mij die stelling veel te eng voorkwam, omdat er naast het bijzondere ambt van den kerkeraad ook nog een ander ambt is, n.l. het ambt der geloovigen.

Het komt mij echter bij nader overweging voor, dat we het veel sterker mogen uitdrukken, en wel zóó, dat die stelling principieel onjuist is. De term „georganiseerde gemeente” is de gemeente gedacht als een „organisme”, of nog duidelijker, als een lichaam, waarin alle leden organisch verbonden zijn. Vroeger paste men dat beeld wel op de verhouding tusschen de gemeente en den kerkeraad toe. Men zei dan: gelijk de mensch ziet door het oog en hoort door het oor, zoo kiest de gemeente door het orgaan van den kerkeraad. Dr De Moor heeft bij het formuleren van zijn stelling

# De HOFBERG-Orgels

zijn de voornaamste instrumenten van den tegenwoordigen tijd.

Firma A. DE ZEEUW (N. G. Klijn)

•• Rosestraat 42a - Rotterdam ••